

MART– mesec borbe protiv raka prevencija i rana dijagnostika malignih tumora

Posle bolesti srca i krvnih sudova, maligni tumori predstavljaju najčešći uzrok obolevanja i umiranja ljudi u većini zemalja globalno, pa i u Srbiji. U 2022. godini u svetu je registrovano oko 20 miliona novih slučajeva raka i 9,7 miliona smrtnih ishoda. Procene ukazuju da tokom života jedna od pet osoba oboli od raka, dok jedan od devet muškaraca i jedna od dvanaest žena umru od neke maligne bolesti. Najveće opterećenje rakom zabeleženo je u Aziji, dok Evropa, sa manjim udelom u svetskoj populaciji, beleži nesrazmerno visok udeo u obolevanju i umiranju. Ove razlike ukazuju na značajnu ulogu dostupnosti prevencije, ranog otkrivanja i lečenja.

Rak predstavlja jedan od vodećih globalnih javnozdravstvenih izazova, sa rastućim opterećenjem i izraženim regionalnim nejednakostima u obolevanju i umiranju. Kada se otkrije na vreme, rak je izlečiv u preko 90% slučajeva, lečenje je kraće i efikasnije, a kvalitet života obolelih i lečenih osoba znatno bolji. Svesnost o važnosti redovnih pregleda i pravovremene dijagnoze može spasiti mnoge živote, a zajedničkim naporima društva i zdravstvenih institucija može se značajno smanjiti broj obolelih i preminulih osoba od raka u Srbiji.

Povećano opterećenje rakom je posledica nekoliko faktora, od kojih su najznačajniji ukupan porast stanovništva i produženo očekivano trajanje života, ali i promena učestalosti određenih faktora rizika raka povezanih sa socijalnim i ekonomskim razvojem koji utiču na funkcionisanje zdravstvenog sistema. Osim produženog očekivanog trajanja života i dalje će biti prisutni poznati faktori rizika, pušenje, alkohol i gojaznost, ali i visoka učestalost faktora rizika iz životne i radne sredine.

Ukoliko se ovakav trend nastavi, do 2050. godine broj novootkrivenih slučajeva raka u svetu će se uvećati za 77%, a broj umrlih osoba će se udvostručiti, što dodatno naglašava potrebu za sistemskim pristupom prevenciji, ranom otkrivanju i lečenju.. Ovaj porast će biti najizraženiji u nerazvijenim i srednje razvijenim zemljama sveta.

U svetu vodeće lokalizacije u obolevanju i umiranju su i dalje rak pluća, rak dojke i rak debelog creva i rektuma. Muškarci su najčešće obolevali i umirali od raka pluća, prostate i raka debelog creva, a žene od raka dojke, pluća i debelog creva. **Rak pluća** predstavlja vodeći uzrok smrti od raka kod oba pola, dok rak grlića materice i dalje ostaje značajan javnozdravstveni problem u pojedinim regionima sveta.

U Srbiji vodeće lokalizacije u obolevanju i umiranju su gotovo identične kao i u svetu, osim što su žene u Srbiji češće obolevale i umirale od raka grlića materice u odnosu na žene u razvijenim zemljama sveta i Evrope.

U pirotskom okrugu vodeće lokalizacije u obolevanju su rak pluća i bronha, debelog creva, prostate i mokraćne bešike kod muškaraca, a kod žena rak dojke, debelog creva, rak materice. Muškarci su najčešće umirali od raka pluća i bronha, debelog creva, prostate. Žene su najčešće umirale od raka dojke, zatim raka debelog creva, potom raka pluća.

Prevenција i rano otkrivanje

Prevenција malignih bolesti ima ogroman javnozdravstveni potencijal i predstavlja najefikasniji pristup u kontroli malignih bolesti, jer je na približno dve trećine faktora rizika koji su odgovorni za nastanak raka moguće uticati, menjati ih ili ih potpuno eliminisati. Čak 40% malignih bolesti može da se izbegne jednostavnim merama: prestankom pušenja, ograničenim konzumiranjem alkohola, izbegavanjem suvišnog izlaganja suncu, održavanjem prosečne telesne težine konzumiranjem zdrave hrane, vežbanjem, kao i zaštitom od infekcija koje mogu dovesti do pojave malignog tumora.

Prema smernicama Svetske zdravstvene organizacije (SZO) potrebno je da se zdravstvene službe usmere ka poboljšanju šanse za preživljavanje ljudi koji žive sa rakom, kroz programe rane dijagnostike i lečenja malignih bolesti, jer se mnogi slučajevi raka otkriju prekasno, kada je lečenje teško a procenat preživljavanja obolelih mali.

Rano otkrivanje raka u velikoj meri smanjuje troškove lečenja ove bolesti, a samo lečenje čini delotvornijim i uspešnijim.

Ključne poruke iz smernica Svetske zdravstvene organizacije za rano postavljanje dijagnoze su:

- Povećati svest javnosti o simptomima različitih vrsta raka i ohrabriti ljude da se obrate svom izabranom lekaru po pojavi simptoma.
- Investirati u jačanje i opremanje zdravstvenih službi i u edukaciju zdravstvenih radnika kako bi mogli da postave tačnu i blagovremenu dijagnozu.
- Omogućiti pristup bezbednom i delotvornom lečenju, suportivnom lečenju i palijativnoj nezi ljudima koji žive sa rakom.
- Rano otkrivanje raka u velikoj meri umanjuje finansijski efekat ove bolesti i čini lečenje delotvornijim i uspešnijim.

Zavod za javno zdravlje Pirota i domovi zdravlja sprovode promotivno-edukativne aktivnosti usmerene ka informisanju stanovništva o prepoznavanju ranih simptoma i znakova malignih bolesti i njihovom osnaživanju da preuzmu odgovornost za sopstveno zdravlje i da se na vreme jave lekaru radi kontrole zdravlja, rane dijagnostike i pravovremenog lečenja. Takođe je važno osnažiti čitavu zajednicu kako bi se smanjile nejednakosti u pristupu preventivnim uslugama, dijagnostici, lečenju i nezi obolelih od raka.

U pirotskom okrugu izuzetan značaj u prevenciji raka ima sprovođenje organizovanog skrininga raka grlića materice u svim domovima zdravlja (u Pirotu od 2014.,), raka dojke (od 2016. u Pirotu) i raka debelog creva (od 2021.).

U 2025. godini uradjeno je 1360 mamografija u okviru organizovanog skrininga raka dojke i otkrivene su 2 sumnje na maligne promene, koje su poslate na dopunsku dijagnostiku

U 2025.g. u okrugu je testirano 2338 žena na rak grlića materice od kojih su 24 žene poslate na dopunsku dijagnostiku.

U 2025.g. u okrugu je urađeno 2147 FOB testova na rano otkrivanje raka debelog creva i rektuma, od kojih je 132 bilo pozitivno, kod 90 lica uradjena kolonoskopija, kod 22 lica je otkriven polip, 36 lica adenom i potvrđen 1 carcinom.

CENTAR ZA KONTROLU I PREVENCIJU BOLESTI

ZAVOD ZA JAVNO ZDRAVLJE PIROT